

Особливого підходу й уваги вимагає створення страхового ринку України з метою страхування всіх видів підприємницьких ризиків, налагодження ефективного машинного первинного обліку використання енергоносіїв, матеріальних засобів, транспортних та інших послуг, використовуючи для цього сучасні електронно-облікові апарати з високим ступенем надійності.

На наш погляд, особливої уваги вимагає від держави і створення ефективного безпечного і сприятливого економічного середовища для підприємництва у вітчизняних ВЕЗ, які сьогодні є найбільш відкритими для доступу світового капіталу і різних злочинних угруповань внаслідок лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, митної справи та режиму переміщення іноземного населення, а отже і менш захищеними державою в порівнянні з незональними економічними суб'єктами.

Економічна безпека підприємництва у вільних економічних зонах є актуальною сьогодні як в умовах переходу економіки України до ринкових відносин, так і в умовах ринку, оскільки суб'єктам підприємницької діяльності постійно потрібно забезпечувати свою незалежність від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, непередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників і торгових організацій, від нерациональної економічної і правової політики держави та інших чинників, що впливають на кінцеві результати діяльності.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про загальні засади створення і фу-

*Надійшла до редколегії 30.04.2004*

ВАСЕНКО В.К. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОНАХ

Проанализированы международные и отечественные подходы к созданию, обеспечению и повышению уровня экономической безопасности предпринимательства в специальных (свободных) экономических зонах.

\*\*\*

VASENKO V.K. ECONOMIC SAFETY OF ENTERPRISE IN FREE ECONOMIC ZONES

The international and domestic approaches to creation, maintenance and increase of a level of economic safety of business in special (free) economic zones are analyzed.

УДК 330.15/16

**О.О. НЕСВЕТОВ**, канд. екон. наук, доц.

*Сумська філія Національного університету внутрішніх справ*

## ПРАКТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ БІОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Сформовано систему критеріїв оцінки біологічних ресурсів, механізми регулювання відносин в галузі природокористування при збереженні, використанні і відновленні біологічного різноманіття; запропоновано методологію оцінки біологічних ресурсів, принципи їх територіального розподілу із використанням сучасних методів дослідження.

Відсутність визнаних підходів до економічної оцінки біоресурсного потенціалу перешкоджає організації ефективного і економічно доцільного його використання. Жи-

внцювання спеціальних (вільних) економічних зон" від 13.10.1992 р., № 2673-ХП // Інвестиційне право України: Зб. нормативно-правових актів з коментарем. -Харків: Еспада, 2002.-С.558-565.

2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Програму розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 року" від 24.09.1999 р., № 1756 //Офіційний вісник України. -1999. -№ 39.

3. Данько Т.П., Окрут З.М. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: Учебн. пособие. -М.: ИНФРА-М, 1998. -168 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Програму розвитку страхового ринку в Україні на 2001-2004 рр." від 2.02.2001 р., № 98 // Офіційний вісник України. -2001. -№ 4.

5. Васенко В.К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку: Монографія. -Суми: Вид-во "Довкілля," 2004. -348 с.

6. Бандурка О.М., Петрова К.Я., Удодова В.І. Державне регулювання економіки: Підручник. -Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ. -160 с.

7. Овчарук А.П. Особая экономическая зона: проблемы и перспективы // Внешнеэкономический бюллетень -1997. -№ 3. -С.38-41.

8. Бандурка О.М., Червяков І.М., Посилкіна О.В. Фінансово-економічний аналіз: Підручник. -Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. -394 с.

ва природа – постачальник природного матеріалу, нематеріальних благ і найбільш уразливий природний компонент, який не має замітника і не здатний до відтворення

поза природним середовищем. Використання цього ресурсу пов'язане з охороною і самовідтворенням, що вимагає додаткових затрат, а без комплексної економічної оцінки, усвідомлення вартісного характеру функціонування біологічних систем, обґрунтування затрат і вигод від біорізноманіття неможливе планування заходів і прийняття відповідних рішень. Ринкові перетворення вимагають нових підходів до організації використання усіх факторів виробництва, у тому числі і природних благ. Завдяки інтенсифікації обробки земель, маємо негативні наслідки: деградація ґрунтів, зменшення їх родючості, хімічне забруднення (у тому числі продуктів харчування), зменшення розмаїття флори і фауни. Зростає занепокоєння з приводу інтродукції рослин і тварин на територіях, де вони раніше не спостерігались (шкідників, збудників хвороб, бур'янів), використання генетично модифікованих культур. Наслідки таких дій можна кваліфікувати як біологічне забруднення.

Визнаною є потреба у збільшенні корисного і скороченні шкідливого антропогенного впливу на довкілля, що є гарантією сталого розвитку та екологічної безпеки держави. Діяльність людини може і повинна забезпечити гармонійне поєднання господарювання із збереженням навколишнього середовища та раціональним використанням ресурсів, і біологічне землеробство є тому запорукою. На регіональному і місцевому рівнях прийняття рішень стосовно названих проблем, а особливо фінансово-економічне забезпечення природоохоронної діяльності, в повному обсязі лягають на плечі менеджерів підприємств та місцевих органів самоврядування. Тому впроваджуються заходи і економічні важелі, спрямовані на екологізацію виробництва, з метою забезпечення сталого розвитку [1, 2].

Природні блага й умови створюють потенціал, який є і буде залишатись базовим фактором, що визначає економічний розвиток і стан безпеки держави. Оцінка оптимальності використання природно-ресурсного потенціалу закладає основу градації природних ресурсів із урахуванням їх корисності. Тому дослідженням повинні передувати, аналіз стану і обґрунтована еколого-економічна структуризація. Вона має бути багаторівневою, максимально об'єктивно відображати місце кожного з елементів у системі, щоб стали можливими оптимізація використання ресурсів природи, сталий розвиток і екологічна безпека території, галузі, регіону, держави. Такий аналіз було проведено на прикладі території Сумської області [3]. Одночасно проаналізовано проблеми про стан навколишнього природного середовища в регіоні [4]. Рішенням сесії обласної ради погоджені та затверджені: обласний план дій з гігієни довкілля на 2001-2005 рр., програма поводження з токсичними та побутовими відходами в області на період 2001-2005 рр. та програма збереження біологічного різноманіття, відтворення біологічних ресурсів та розвитку природно-заповідного фонду в області на перспективу до 2015 р.

Екологічна безпека територій, як правило, розглядається в аспекті техногенного тиску: забруднення, складування відходів, поводження з небезпечними речовинами,

виникнення надзвичайних ситуацій, що становлять екологічну небезпеку. Але не можна при цьому не враховувати й значення природних компонентів, що забезпечують стійкість навколишнього середовища, задовольняють матеріальні і соціальні потреби суспільства [5]. Мета економічної оцінки біоресурсного потенціалу – використання показників у практиці природокористування для забезпечення ефективного, безпечного і необмежено тривалого залучення ресурсів живої природи. Але проведення такої оцінки починається зі збору інформації, її систематизації та структуризації. Дослідження показали, що еколого-економічну структуризацію біоресурсів варто здійснювати за такими напрямками:

1. Можливість створення і надання корисностей: матеріальні, нематеріальні, умови існування (життєдайні функції).

2. Способи користування: споживання (використання із вилученням), користування (використання без вилучення), збереження та відновлення.

3. За територіально-функціональними ознаками: біоресурсний потенціал територій сільськогосподарського призначення, лісових земель і мисливських угідь, сільбищних територій та ін.

4. За об'єктно-ресурсною ознакою: рудні і нерудні копалини, гідрологічні ресурси, ґрунтові ресурси (в т. ч. родючість), природні умови і кліматичні ресурси (включаючи рекреаційні), біологічні ресурси живої природи.

Детальну класифікацію та систематизацію ресурсів і можливих змін стану навколишнього природного середовища було зроблено у роботах [6, 7]. Але аналіз та економічну оцінку цих наслідків сьогодні необхідно привести у відповідність до рівня соціально-економічного розвитку суспільства і сучасних наукових поглядів. Багатоаспектність природокористування позначилась на результатах управлінської та виробничо-господарської діяльності. Ці процеси ускладнились за останні десятиліття. Пізнання особливостей взаємовідносин між суспільством і навколишнім природним середовищем на системному рівні передбачає подальше поглиблення досліджень з метою аналізу еколого-економічних та соціально-економічних змін, пов'язаних з антропогенним навантаженням на довкілля, обґрунтованим вибором шляхів розвитку і виживання. Інакше кажучи, неузгодженість між намірами і діями щодо взаємостосунків суспільства і природи є причиною багатьох наших негараздів. Ця неузгодженість чітко визначається стосовно проблем сталого еколого-економічного розвитку, або "екологічного здоров'я".

Негативні зрушення загрожують довготерміновому існуванню екосистем і об'єктів живої природи в разі подальшого активного господарського їх використання та експлуатації. Розв'язання проблеми полягає в обов'язковому врахуванні цих особливостей, визначенні нормативних і позитивних груп економічних показників. Наші дії, спрямовані на виживання, задоволення потреб суспільства, не будуть збалансованими по відношенню до сталого розвитку і забезпечення здоров'я, до тих пір, доки в економічних дослідженнях не будуть враховуватись не тільки об'єктивні факти, реальні зміни, але і цілі та поба-

жання людства. Однією з перших спроб звернути увагу на ці проблеми були праці "Римського клубу" [8]. Але навіть такі фундаментальні глобальні наукові дослідження не можуть охопити усіх аспектів. Чи можна було прогнозувати спалах масових захворювань, що викликані пріонними інфекціями? З цього приводу висловлюється думка, що небезпека виникла в наслідок порушення природних процесів – використанням у харчуванні ВРХ домашніх тваринного походження (як відомо, корови є виключно травоядними тваринами).

З метою з'ясування дії економічних механізмів, можна припустити, що ліси, природні об'єкти, інші екосистеми є природними складовими економіки, факторами виробництва, аналогічно до праці і капіталу. Отже, вони являються природним "капіталом". Проте, природні об'єкти і екосистеми не можуть бути об'єктами купівлі-продажу, оскільки кожен із них є унікальним. В ринкових умовах капітал є фактором виробництва. Можна розмежувати ці фактори з точки зору бізнесу:

- капітал – об'єкти, засоби, предмети виробництва у вартісному виразі;
- земля – сукупність природних ресурсів і умов господарювання;
- праця і підприємництво – особливі, притаманні людині властивості, здатність до фізичної, розумової, підприємницької діяльності;
- науково-технічний прогрес, інформація, енергія – специфічні умови, властивості, що використовуються в процесі виробництва.

Існує одна спільна риса, що поєднує природні ресурси, землю та капітал – відносини власності. Фактично власник не продає ці фактори, а надає їх у користування для бізнесу за певну винагороду. При цьому фактори виробництва можуть змінювати свою первісну форму (знос будівель та устаткування, деградація навколишнього середовища), або постійно поновлювати свій первісний стан (реновація основних фондів, відтворення родючості ґрунтів, підтримка біологічного різноманіття). Вартісна форма факторів може залишатися і незмінною (поновлюватись), а прибуток від використання (користування) розподіляється між бізнесом та власником. В ході ринкових перетворень важливу роль відіграють економічні методи регулювання природокористування, стимулювання природоохоронної діяльності, а також структурні зрушення щодо відносин прав власності, стосовно залучення в господарський обіг природних ресурсів. Не виникає сумнівів, що якість навколишнього природного середовища та якість умов існування людей взаємопов'язані. А отже, є необхідність отримання інформації про вартість "природного капіталу", необхідної для прийняття зважених та обґрунтованих рішень. Найбільш поширеними еколого-економічними методами ринкового регулювання природоохоронної діяльності є: платежі за використання; економічні санкції за порушення законодавства; компенсаційні платежі за шкоду та вилучення ресурсів; страхові внески (екологічне страхування); податкові, орендні та заставні платежі; визначення викупної балансової та іншої вартості територій; ведення національних рахунків; аналіз

ефективності комерційних проектів, інвестицій, у екологічні проекти [9]. Реалізація таких методів регулювання природокористування вимагає відповідного методологічного апарату оцінки.

Людина є єдиною істотою з числа відомих нині, яка здатна до оцінки. Тільки по відношенню до людей визначається цінність предметів, об'єктів і явищ. Можна припустити, що джерелом всіх цінностей є той факт, що всі, хто здатний усвідомити цінності, визнають це. Але, якщо уявити, що людина втратить цю здатність, або перестане існувати, то довілля також втратить цінність, бо не буде кому оцінити. На відміну від фінансового капіталу, вартісний вираз "природного капіталу" має враховувати не тільки господарське значення, але і ресурсну та екологічну цінність. Економічній оцінці підлягають компоненти живої і неживої природи, екосистеми, а отримані при цьому показники повинні бути порівняні з іншими елементами господарювання. Найважливішими особливостями "природного капіталу" щодо здійснення такої оцінки є такі:

- природні екосистеми мають значно складніші характеристики, ніж ті, що враховуються при аналізі, фінансового капіталу, праці;
- параметри екосистем аналізуються як інструментами класичної економіки, так і специфічними еколого-економічними методами;
- використання методів економічного аналізу стикається з проблемою вартісної оцінки "природного капіталу";
- виникають додаткові ускладнення, пов'язані з термодинамічними параметрами функціонування екосистем [10, 11];
- аналіз оцінки "природного капіталу" ґрунтується на еколого-економічних і на соціально-економічних результатах господарювання;
- вартість знецінення (знос) екосистем і затрати на реновацію не співпадають;
- необхідність врахування екологічної складової в системі національного рахівництва.

Вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, прийняття рішень ґрунтується на використанні найрізноманітніших прийомів та методів економічної оцінки біоресурсів. До таких оцінок залучаються природні об'єкти, тваринний та рослинний світ, природні території [12, 13]. Проте, якщо для оцінки результатів господарської діяльності використовуються інструменти мікро- та макроекономічного аналізу, то надійних методів оцінки біоресурсів практика економічного аналізу поки ще не має. Існують підходи і окремі процедури визначення вартісних показників, що потребують подальшого узагальнення. Інструменти оцінки біоресурсів охоплюють натуральні, фінансово-економічні та похідні показники. Існують певні перешкоди у досягненні цієї мети: неможливо визначити вартісні показники оцінки об'єктів живої природи, що не мають ринкових еквівалентів; неможливо визначення вартості альтернативних видів природоохоронної діяльності; недосконалі методи визначення вартості нееконі-

чних складових показників стану біологічних ресурсів

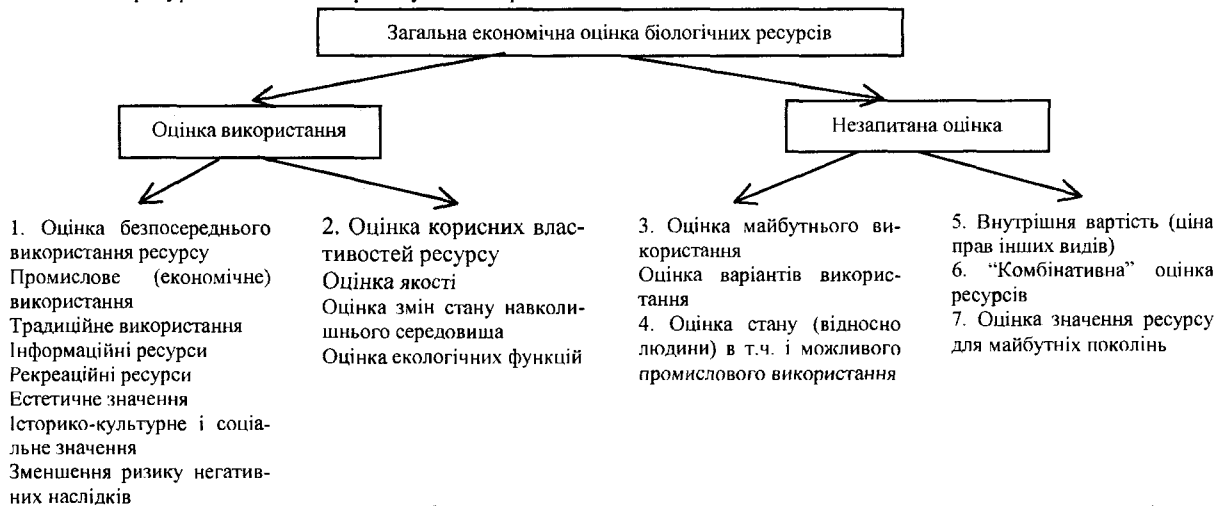
Питання охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку повсякчас постають перед суспільством поряд із такими питаннями, як проблеми економічної безпеки держави, подолання кризових явищ та соціального напруження, забезпечення продовольством, енергоресурсами, протидія тіншовому сектору економіки тощо. Оцінка проектів і вибір альтернативи будується на співставленні. Обирається той варіант, що має вищу оцінку. Коли виникають ринкові неспроможності, такі як екстерналії, загальна економічна оцінка не відповідає дійсності. Похибки оцінки виникають принаймні з двох причин:

*Перша* полягає в тому, що оцінка повинна враховувати фінансові результати діяльності усіх суб'єктів, а не лише прибутковість обраного ізольованого варіанту. Не враховуються також альтернативні втрати інших суб'єктів щодо можливостей використання біоресурсів.

*Друга* – неузгодженість, обмеження і протиріччя прав власності на ресурси. Реалізація проекту може призвести

до зменшення рекреаційного використання території, обмеження прав мешканців на загальне природокористування, рибальство, полювання, промисли. Ці втрати реальні, але мають характер не фінансових витрат (НФВ).

Розв'язати першу проблему легше – для цього до моделі економічних розрахунків слід додати усі можливі фінансово-економічні наслідки стосовно суб'єктів, чії інтереси порушені при реалізації проекту. Друга проблема більш складна, оскільки відсутня об'єктивна вартісна оцінка НФВ. Отримана вигода може бути перерозподілена і привласнена поза системою національних рахунків, а отже, є джерелом тінзації економіки при використанні біоресурсів. Поки що залишається відкритим питання про можливість економічної оцінки неформалізованих процесів, що відбуваються в економіці. Пропонується наступний аналіз корисних властивостей, що надаються біологічними ресурсами при використанні для проведення процедури еколого-економічної оцінки (схема на рис.) [14, 15].



**Рисунок - Схема здійснення загальної економічної оцінки біологічних ресурсів**

Таким чином забезпечується реалізація оптимального варіанту, тобто такого, який матиме максимальний чистий еколого-економічний ефект, найбільшу соціальну вигоду при його здійсненні. Звичайно, прийняття рішення, як і процедура вибору показників, значною мірою залежать від людини – "особи, відповідальної за прийняття рішення". Це має суб'єктивний відбиток і викликає суперечливості в результатах економічної оцінки. Виходячи з особливостей функціонування природних територій, оцінка здійснюється за вартістю прямого, побічного використання, відкладеної альтернативної вигоди, соціально-екологічній цінності. Так, в умовах заповідника "Михайлівська цілина" і його охоронної зони пряма оцінка витрат на утримання (2001 р.) склала більш 6 тис. доларів США, у тому числі на охоронну зону 4,9 тис. дол. Загальна економічна оцінка біорізноманіття при цьому склала 22572,2 тис. дол., у тому числі сам заповідник без охоронної зони – 5634,1 тис. дол. Максимальна величина оцінки відповідає показникам непрямой оцінки біосфер-

них функцій, а також непрямой оцінки вартості природних екосистем (витрати на екологічну реставрацію). Економічна оцінка природних територій Сумської області проводилась за концепцією загальної економічної цінності біологічних ресурсів із урахуванням міжнародного досвіду [16-18]. Враховувались ресурси тваринного і рослинного світу, природні комплекси, рекреаційні ресурси. Кожна з цих складових має певну частку цінності за розрахунками прямого та побічного використання, а також вартості існування. Проте, з урахуванням відсутності надійного інформаційного забезпечення і апробації не увійшла вартість незапитаної оцінки, майбутнього використання природного капіталу. Економічна оцінка природних територій була отримана у поточних цінах 2001 року і перерахована у долари США за курсом НБУ.

Ринкова вартість продукції визначалась за середніми цінами<sup>1</sup>, а загальна вартість скорегована з урахуванням

<sup>1</sup> За відсутністю достовірних статистичних даних ціни ви-

витрат на поновлення ресурсу за затратним методом, за умови, що коефіцієнт екологічно припустимої експлуатації з точки зору можливості самовідновлення екосистеми не перевищує  $0,1 \pm 0,3$  [19]. Враховувались поточні витрати господарського використання природних територій. Вартість прямого використання мисливської здобичі і вилову риби в межах області становить \$6,4 млн. Як свідчить досвід проведення аналогічних оцінок [20, 21], з урахуванням обсягів неліцензійного мисливства та рибальства, продажу ліцензій, інших прямих витрат, організації спеціалізованих мисливських турів, а також "готовності заплатити" вона становить близько \$25 млн. Оціночна вартість прямого використання рослинницької продукції природних територій області складає \$5 млн. Але ця цифра потребує уточнення, оскільки відсутні дані щодо обсягів збирання "дарів природи", заготівель продукції побічного використання (соку, живиці та іншої продукції рослинного походження).

Рекреаційний потенціал території складається з доходу від прямого використання оздоровчо-рекреаційних ресурсів – \$3,9 млн., транспортні витрати населення на поїздки для дачного відпочинку не враховуються, але за опитуванням населення м. Суми, при перебуванні на садових та дачних ділянках у середньому близько 12 днів на рік (24 поїздки) загальна сума оцінки за цим видом відпочинку становить \$1,6 млн. Отже, сумарна оцінка рекреаційного потенціалу становить \$5,5 а сумарна оціночна вартість прямого використання природних територій – понад \$36 млн.

Киотський протокол (Японія, 1997 р.) є основою для оцінки вуглецевого балансу і створює умови для формування глобального ринку торгівлі вуглецевими квотами, на якому Україна може посісти певне місце. Що стосується локальних ефектів – це можуть бути оздоровчі функції, нейтралізація забруднення, стабілізаційні тощо, урахування яких дозволить не лише підвищити еколого-економічну цінність біологічних ресурсів, але й надати можливість ефективного управління природно-ресурсним потенціалом. За аналогією оцінок запасів вуглецю [22, 23], можна здійснити оцінку вуглецевого балансу природних територій області, враховуючи офіційні дані [4]. На думку експертів, одна тонна вуглецю може коштувати від \$10 до \$50, а маса конвертованого за рік вуглецю рослинністю природних територій області становить 1097 тис. т, загальна оцінка природно-ресурсного потенціалу за цим показником становить \$30-\$50 млн.

За показником потенціалу самоочищення, природний компонент можна умовно порівняти з промисловим очисним устаткуванням. За даними Державного управління екології та природних ресурсів Сумської області [4] сума надходжень, враховуючи стягнення збитків і екологічних санкцій за порушення природоохоронного законодавства становить 9,4 млн. грн. з урахуванням поточних витрат. Порівнюючи отримані результати з іншими, можна дійти висновку про заниження оцінки потенціалу самовіднов-

лення. Пояснюється це недосконалістю системи звітності підприємств і нарахування платежів, а також наявністю транскордонної міграції забруднюючих речовин та тійового сектору економіки. Останнє можна врахувати за оцінками ступеня тінізації вітчизняної економіки, що сягає понад 1,2 рази від офіційного ВВП [24]. Отже, зазначену суму можна збільшити у 2,2 рази. Сумарна вартість потенціалу самоочищення природних територій області, становить \$3,9 млн. За функцією збереження здоров'я можна погодитись із висновками науковців щодо середнього скорочення терміну непрацездатності на 3,5 днів, якщо людина має можливість відпочити на природі хоча б 20 днів на рік [25, 26]. Враховуючи кількість працездатного населення і кількість відпочиваючих, а також середню заробітну плату, оцінка становить \$4,2 млн.

На жаль, методи оцінки вартості існування природних територій у вітчизняній та світовій практиці еколого-економічних оцінок сьогодні не відпрацьовані. За різними методиками результати оцінок мають значні розбіжності, але це має своє логічне пояснення, оскільки готовність платити (отримати компенсацію) значною мірою залежить від добробуту населення і отримуваних доходів. Так, якщо у високо розвинутих країнах населення має готовність платити за збереження природних територій від \$10 до \$50, то готовність платити за збереження природних територій в межах досліджуваного регіону становить не більше 50-80 центів на одну особу (2-4 грн.). Хоча, готовність отримати компенсацію, в разі порушення цілісності природних територій (порушення існування), у кілька разів вищою. До того ж, частково ці дані враховано при оцінюванні вартості непрямого використання природних територій. Маючи на увазі, що населення області складає приблизно 1,3 млн., з яких 2/3 отримують доходи у вигляді заробітної плати, пенсій, стипендій та субсидій, можна вважати вартість існування природних територій області рівною \$0,29 млн. Вартість існування природних територій для майбутніх поколінь становить \$3,78-8,82 млн. Сумарна вартість природних територій Сумської області за оцінками прямого використання, непрямого використання і незапитаною оцінкою становить від \$60 до \$108 млн.

Пропонується використання оцінки біоресурсного потенціалу у якості індикаторів для забезпечення інформацією осіб, що приймають рішення та широких верств громадськості щодо стану та змін природного середовища; обґрунтування прийняття управлінських рішень, встановлення взаємозв'язків між причинами та наслідками екологічної політики, підвищення економічної ефективності виробництва на основі його екологізації; забезпечення дійового контролю та еколого-економічної оцінки результатів господарювання, менеджменту природних ресурсів, екологічної безпеки і сталого розвитку.

Вітчизняний і світовий досвід свідчить, що традиційні форми охорони живої природи на територіях, що мають статус природоохоронних, (а це не більше 5 % площі) не вирішують проблеми. Для ефективного збереження біорізноманіття необхідні зусилля підприємств, організацій і

значались шляхом опитування населення та за власними спостереженнями авторів.

осіб, господарська діяльність яких розвивається на іншій частині (95-98 %) території. Тут економічні відносини регулюють в основному Цивільний кодекс і земельне законодавство. Непопулярність методів економічної оцінки живої природи серед керівників-практиків постійно призводить до приниження її значення. Відсутність економічних оцінок живої природи веде до відсутності в кошторисах, планах, бюджетах проектів витрат на відновлення стану довкілля чи компенсацію нанесених екологічних збитків. У результаті кошти, що могли бути виділені на природоохоронну діяльність та забезпечення сталого розвитку економіки, не виділяються. Зростає прихований сектор економіки та нерівність.

Попередній аналіз показав методологічну сумісність підходів щодо оцінки землі і біорізноманіття. Оцінка спрямована на вирішення стратегічної задачі – збільшення ролі екологічних факторів у землекористуванні, що визначає стійкість екосистем, природних комплексів, ландшафтів тощо. У зв'язку з цим при оцінці природних ресурсів (об'єктів живої природи) повинна враховуватися цінність земель. Так, якщо основним джерелом податкових надходжень стане використання природних ресурсів то усі види виробництва і в аграрній сфері і міської інфраструктури одержать стимул до скорочення використання займаної площі і природних ресурсів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Царенко О.М. Економічні проблеми виробництва екологічно чистої агропромислової продукції. -К.: Аграрна наука, 1998. -251 с.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт. Зб. /За ред. П.Т. Саблука. -К.: ІАЕ УААН, 2002. -Вип.5. -647 с.
3. Удосконалення і практичне застосування економічних методів оцінки природних територій на сучасному етапі: Звіт про НДР (заключний) /СНАУ; Наук. керівник Несветов О.О., № ДР 0199U001629. -Суми, 2004. -88 с.
4. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області за 1999, 2000, 2001 роки.
5. Балацкий О.Ф., Панасовский Ю.В., Чупис А.В. Экономика и организация охраняемых природных территорий. -М.: Агропромиздат, 1989. -192 с.
6. Разработать и выдать Минводхозу СССР рекомендации по оптимизации капитальных вложений для предупреждения негативных последствий изменения санитарных условий жизни и здоровья населения при осуществлении крупномасштабных водохозяйственных мероприятий: Отчет о НИР (заключительный) /СФ ХПИ; Науч. руководитель Балацкий О.Ф., № ГР 01850077368. -Сумы, 1988.
7. Разработать методику экономической оценки создания и функционирования охраняемых природных территорий, дать экономическое обоснование перспективного развития их сети на Украине; Отчет о НИР (заключительный) /Сумский государственный университет (СГУ); Науч. руководитель Чупис А.В., № ГР 02.04.02/015-92. -Сумы, 1994.
8. Meadows, Donella H. et all. The Limits to Growth. -NY: Universe Books, 1972.
9. Несветов О.О. Біологічні ресурси – природний капітал // Вісник Сумського держ. аграрного ун-ту. Сер.: Економіка та менеджмент. -2001. -Вип.2. -С.356-359.
10. Горшков В.Г. Энергетика биосферы и устойчивость состояния окружающей среды // Итоги науки и техники ВИНТИ. Сер.: Теоретические и общие вопросы географии. -1990. -Т.7. -238 с.
11. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития. -Сумы: ИГД «Университетская книга», 2003. -288 с.
12. Несветова С.В., Несветов О.О. Морально-етичні аспекти використання ресурсів довкілля // Техногенно-екологічна безпека регіонів як умова сталого розвитку України: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.; 2-6 жовтня 2000 р., м. Яремче. -К.: Тов-во "Знання" України, 2000. -С.10-11.
13. Несветова С.В., Калантай Н.О. Екологічна свідомість – основа забезпечення екологічної рівноваги // Современные технологии, экономика и экология в промышленности, на транспорте и в сельском хозяйстве: Сб. статей по материалам 8-й междунар. науч.-метод. конф. -Алушта: НМЦВОУ, 2001. -С.172.
14. Pearce D., Markandya A. and Barbier E. Blueprint for a Green Economy, Earth-scan Publications Ltd, London, 1989.
15. Young, M. Sustainable Investment and Resource Use, United Nations Educational, 1991.
16. Hufschmidt, M.M., James, D.E., Meister, A.D., Bower, B.T., & Dixon, J.A. Environment, Natural Systems and Development-An Economic Valuation Guide. - Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1983.
17. Sinden, John A. & Worrell, Albert C. Unpriced Values: Decisions without Market Prices. - Wiley-Interscience, New York, 1979.
18. Бобылев С.Н. Основные понятия экономики биоразнообразия. Экономическая оценка биоразнообразия // Экономика сохранения биоразнообразия. -М.: Мин. охраны окр. среды и природных ресурсов РФ, 1995. -С.26-30.
19. Реймерс Н.Ф. Азбука природы и природопользования // Человек и природа. -1985. -№ 9. -С.82-86.
20. Каменнова И.Е., Мартынов А.С. Укрупненная оценка "готовность платить" и другие элементы экономической оценки биологических ресурсов Московской области // Экономика сохранения биоразнообразия. -М., 1995. -С.175-181.
21. Приклонский С.Г. Научные основы мониторинга охотничьих животных на больших территориях. -М., 1999. -С.9.
22. Исаев А.С., Коровин Г.Н., Сухих В.И. и др. Экологические проблемы поглощения углекислого газа посредством лесовосстановления и лесоразведения в России (Аналитический обзор). -М.: Центр экологической политики России, 1995. -63 с.
23. Замолотчиков Д.Г., Уткин А.И., Коровин Г.Н. Определение запасов углерода по зависимым от возраста насаждений конверсионно-объемным коэффициентам //

Лесоведение. -1998. -№ 3. -С.84-93.

24. Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд із середини. -К.: Вид-во "Фенікс", 1997. - 289 с.

25. Экономические аспекты гигиены окружающей среды // ОИ. Медицина и здравоохранение. Сер.: Гигиена. -М.: ВНИИМИ, 1988. -59 с.

26. Каменнова И.Е., Мартынов А.С. Укрупненная оценка "готовность платить" и другие элементы экономической оценки биологических ресурсов Московской области // Экономика сохранения биоразнообразия. -М., 1995. -С.175-181.

Надійшла до редколегії 23.06.2004

НЕСВЕТОВ А.А. ПРАКТИКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ БИОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Сформирована система критериев оценки биологических ресурсов, механизмы регулирования отношений в области природопользования при сохранении, использовании и восстановлении биологического многообразия; предложена методология оценки биологических ресурсов, принципы их территориального распределения с использованием современных исследовательских приемов.

\*\*\*

NESVETOV A.A. PRACTICE OF THE ECONOMIC ESTIMATION OF BIORESOURCE POTENTIAL OF REGION

The system of criteria of an estimation of biological resources, mechanisms of regulation of relations is generated in the field of wildlife management at preservation, use and restoration of biological variety; the methodology of an estimation of biological resources, principles of their territorial distribution with use of modern research receptions is offered.



**С.В. СИМОВ'ЯН**

канд. техн. наук

Акціонерний Східно-Український банк "Грант"

УДК 336.717.061:343.359

## СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ, ЯК ПРЕВЕНТИВНА ФОРМА БОРОТБИ З ТІНЬОВИМ ГРОШОВИМ ОБІГОМ І ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Запропоновано стимулювання споживчого кредитування як превентивна міра щодо скорочення тіньового обігу готівкової грошової маси в Україні.

Прийняття в 2002 році базового закону про боротьбу з відмиванням злочинних доходів, а також розпочаті на сьогоднішній день заходи протидії легалізації свідчать про серйозність позиції України у відношенні боротьби з відмиванням грошей. У ході практичної реалізації цих заходів виникають усе нові й нові труднощі, перебороти які шляхом введення нових "антилегалізаційних" законодавчих положень і норм не видається можливим. Мова йде, насамперед, про велику питому вагу тіньового сектору економіки, що є сприятливим середовищем для одержання та подальшої легалізації злочинних доходів. Якщо в 1994 році частка неконтрольованих коштів у загальній грошовій масі складала близько 25 %, то у 2000 році ця цифра перевищила 40 % [1]. Велика частина тіньових коштів утворюється за рахунок доходів, отриманих внаслідок здійснення економічних злочинів, у першу чергу за

рахунок приховування доходів від оподаткування. Причому треба підкреслити, що доходи, отримані в результаті ухиляння від сплати податків, варто класифікувати в окрему категорію, оскільки у відповідності зі ст.209 Кримінального кодексу України такі кошти не можуть бути об'єктом легалізації (відмивання) злочинних доходів. У зв'язку з цим заходи фінансового моніторингу в Україні повинні бути окремо спрямовані на виділення кримінальних коштів із загального обсягу тіньових доходів

Провідні спеціалісти в галузі юриспруденції неодноразово звертали свою увагу на складність протидії легалізації доходів і економічній злочинності в Україні в цілому. Заступник Голови Адміністрації Президента України В.В. Коваленко в одному зі своїх виступів справедливо відзначав, що серед основних причин недостатньої ефективності протидії економічній злочинності можна виділити дві